

МИХАИЛО ЛАЛИЋ

ТАМАРА

I

На излазу из града непажњом је дошло до лакшег судара, наизглед без посљедица. Пензионисани предсједник суда Ђураш Вукчић лупио је главом у стакло пред собом; пипнуо је чело — нема крви; погледао стакло — нема пуко-тине. Тврда глава, помисли — издржала је и јаче ударце, нема јој краја без сјекире... Продужили су као да ништа није било, али десетак дана касније појавили су се незгодни знаци: главобоља, слабљење вида, страх од дугог боловања и кревета, нетрпељивост, несаница и нервоза.

Укућани, у ствари двије и по породице, стијешњени у четворособном стану, забављени својим бригама, нијесу се распитивали о његовим тегобама. Навикао да се не жали, он је ћутао с надом да ће вријеме, уз помоћ насљедне отпорности, као толико пута прије, излијечити унутрашње повреде. Вријеме се, овога пута, не показа наклоњено: југовине, кише, запаре и изненадна захлађења с реуматичним болови-ма погоршавали су посљедице судара које су се разгранале тамо гдје их није очекивао.

Почео је да примјећује да све мање разумије ближу и даљу околину у којој је присиљен да живи. Појаве које је до-тле лако подносио, постајале су му тајанствене. Не разумије државу, општину, делегате, трговину, тротоаре прекривене

аутомобилима поред којих се једва провлачи и често мора да заобилази, плујући их, псујући курву-матер јаничарску и мангупску возачима, власницима, произвођачима, да им се бар мало освети. Не само што су отели простор, као да им је од баба остао — мрнђао је натуштеног лица — но и нове шкопоције и тантаре производе и цијене им стално дижу изазивајући хиљаде будала да се надмећу купујући — што значи да им никад краја бити неће. Куд то куља и гдје ће то да се смјести, откуд људима толике паре и кад ће то једном престати, зна ли ико?...

Пет или шест дана касније опазио је да му ни новине, на које је навикао, нијесу читке као прије. Хартија мутнија и све више петитног слога у њима. Увезли су и стално увозе нове ријечи из западне штампе. Накотио се по редакцијама квислиншки сој смртно заљубљен у све што је туђе, такмичи се с функционерима у вјештини да опсјени, китећи се тим туђим перјем као дивљачке поглавице ђерданима од прапораца. Страх га хвата од оргије квази-термина и превртљивих звецкалица са стубаца, са екрана, из рекламних хвалоспјева — чини му се да тиме почиње вавилонска збрка језика.

Без новина би се могло преживјети. Не мора то ни да се чита, доста је да се прелистава. Довољни су и сами наслови да човјека испамете, али има и горе од зла: у кафани, или у парку гдје срета старе познанике, некако све чешће констатује да не схвата шта говоре, а изгледа ни они њега. Ако мало убрзају, кад се узбуде — он не стиже да све похвата, измакне му оно главно, па се чуди негодовању и узбуђењу које наилази. Ако им из грла зарежи ракија, или им је језик отепао те не успијева, преко крњих зуба, да уобличи шта је хтио, Ђураш Вукчић још кратко вријеме покушава да размрси о чему се ради — замори се, изгуби интерес, климне

главом као да је разумио и продужи својим путем, најчешће кући — да се одмори.

Но ни код куће није боље среће: неслога се уселила, усидрила, укиселила и нарасла до тавана. Продужава се прастари рат између снахе и заове, а свекрва, Ђурашева жена Марија, покушавајући да их измири, долива уље на ватру. Ратује се с пригушивачима, с одлагањем одсудне битке, пошто их стамбена криза присиљава да у истом простору живе без изгледа на боље решење. Чекају само да стари умру, или се преселе у старачки дом — па да почну отимање око наслеђства уз присуство полиције, адвоката и сплеткароша оба пола.

То што се судијина ћерка и снаха не подносе није најгоре, но су и дјецу раздвојиле. Унука његова, дијете од ћерке, мршавица ситне главе, теслозуба као њена бака с оне стране, по томе слична вјеверици — пошто је дјеца њеног ујака не примају као равноправну — здружила се с дјецом из сусједства, сиротињом која јој на сто начина покраде играчке, измами крпице, искучи све што може да се свиди и са другом дјецом трампи. Долазећи кући, он их често нађе пред капијом — чекају је и смишљају како ће јој опет нешто измамити. Други пут их нађе у игри, у свађи или мирењу, гдје његова Теслозуба никад не игра споредну улогу. Вазда му то зада бригу: можда је дијете нехотице нашло стазу којом су од давних времена отпадници горње класе, осветљиви по природи, силазили онима доље — да их побуне и покрену у устанке за реформе...

Покушао је да свога сина Симеуна ангажује у тој ствари, и почео издалека:

„Шта ћу ако ми се ова мала одметне од куће и постане нека нова Соња Перовска, да организује атентате и сличне подвиге за свргавање владајуће класе?“

„Па ваљда сте то свргавање завршили једном за вазда”, каже Симеун иронично, као из главе његове таште која је заиста припадала опљачканим газдаларима. „Пробили сте уши народу хвалећи се.”

„Истина је да смо се хвалили мало више но што је требало, али то се свргавање никад одједном не свршава, сад видимо да се не свршава.”

Ту се Ђураш изненада наљутио на тврдоглаво понављање и трапав напредак, али је на сина одгушио: „Не сјећам се ко ми рече да је крвно сродство ништа, да је нула. Нијесам му вјеровао, али сад кад тебе гледам, мислим да је био у праву. На кога ми ти то личиш?”

„Појма немам”, каже Симеун доброћудно, као да увреду није осјетио. „Можда личим на некога од ујака, или на неког безначајног дједа. Шта ти могу кад се нијеси распитао на вријеме. Други пут пази од кога се жениш.”

„Припазићу, него како. Боље је да се и не роди, но да буде мекиш као ти!...”

Ту га одједном љутња прође, забрину се: „Али ако је крвно сродство нула, онда су и породичне везе само блиједа предрасуда, конвенција, а људско братство романтичарска фантазија, као што је и једнакост шаренлажа а слобода прихватљива само као демагошки фалсификат. Онда то значи да се посљедња два вијека живјело у опсјенама, па да некако лукаво стижемо до буђења из тога сна санкилотског и јакобинског, до преокрета вриједности и подизања супротних барјака: антибратство, псеудо-слобода, свети егоизам, биолошки дарвинизам, дивља џунгла!... Да ли ће машина човјечанства, у том правцу куд је кренула, напредовати са истом спорашћу као прије — или ће ићи нешто брже? И докле ће тако стићи?...”

Симеун на то прстом направи два-три круга над сљепоочнициом — знак да сматра да је старац сишао с ума.

II

Сам себе је ухватио у тренутку кад, као пијан, заврзује језиком чим има посла с вишесложним ријечима. Затим: како скраћује ријечи и каже „социализам”, „рисдикција”, „пантолошки”, како три дана узалуд покушава да се сјети имена великог енглеског физичара, аутора *Математичких принципа* из 1687. године. Послије тога је одлучио да се што мање виђа с људима, па и са својима.

Имао је ријетку згоду за склањање: напуштену стару зграду Варошког суда, чије се рушење одлаже већ годинама. И даље ће се одлагати — јер и за рушење треба да се плати, а не зна се и не могу да се погоде из чије касе. Кључ је задржао још из времена пресељења, јер су му у столу, у претрпаном фиокама, остали дневници и записи о занимљивим суђењима, коментари изрезани из новина онога времена, свједочанства и изјаве које су могле послужити као предмети за планиране књижевне обраде, и најзад његов незавршени, закасњели научни рад о сукобима и помирењима међу црногорским племенима око вода и пасишта у планинама.

Стара зградурина с напуклим стубовима и огуљеним зидовима, гдје се плакало, криво заклињало, подмићивало и траљаво судило, воњала је на све то заједно, а највише на паучину и стару хартију. Нико га ту није узнемиравао, пошто и прије, док је радила — судница је била омражено и бешчашћу посвећено мјесто, нешто скоро као куплерај: у њу је свраћао само ко мора, и из ње бјежао што даље може чим га пусте. То што се у њу, од пресељења, није метле уносило

ни прозора отварало — судији Вукчићу посебно је годило: подсећало га је на дјетињство, на таванску просторију над станом ујака, школског надзорника, гдје су се поред свесака *Мисли*, *Књижевног гласника* и *Зенита* могли наћи чађави романи у свескама о Црном принцу, Џеку Тргосјеку и Гричкој вјештици.

Прво му је било да претресе свој рукопис о међама по планинама. У маштањима надебљала и нарасла по значају, танка свеска прошивена тробојним концем жалосно је изгледала према ономе што је замишљао: Као да ју је неко украо, па из ње извод направио. Хартија жута, мастило усахло — једва се читају старинска имена: Ивачев до, Бјелова главица, Гребеник, Штирни долови, Врагодо... Никад тамо није привирио, само је желио, али сад му се причињава да их види — као на филму, затим као стварне, у даљини, па све ближе:

Турје, Ластава, Ђевич-град, Павина греда, Страже, Лебршник... И не само што их препознаје, него је већ тамо: корача поред потока што кркља, застаје у хладу окрњеног Ђоровог јавора и предаје се спокојном сну челом наслоњен на судијски сто. Нема тамо ни снахе ни свађе, ни Марије што се жали на главобољу, костобољу и скупоћу.

Пробудио се, прелистао: свађе, крви, осветници, али има и преваре, крађе, свашта, само људскости нимало нема. Нађе извјештај Вуксана Минића — не сјећа се да га је имао у рукама, но као да су та два листа папира стигла кришом и увукла се поред других:

„Загарчани нијесу војевали на Бјелопавлиће, ни ови на њих, али је племенски капетан Рамо Лазарев Пешић подвалом узео од Бјелопавлића комад земље до ријеке Сушице. Узео је Дурка Шћепановића, грдосију од човјека, обукао га, ставио га на коња, ставио му на главу сенаторски грб (свој),